

Není kniha jako kniha aneb e-knihy a audioknihy v kontextu dětského čtenářství

E-books and audiobooks in the context of children's reading

Lenka Zemanová

Abstrakt: Tento text se zamýšlí nad tématem elektronických knih a audioknih, jejichž rozšíření nastalo spolu s rozmachem moderních technologií a internetu. Popisuje jejich souvislost se čtením klasických tištěných knih a souvislost se čtenářstvím dětí a s rozvojem jejich čtenářské gramotnosti. Ukazuje, že e-knihy a audioknihy lze využít pro rozvoj čtenářské gramotnosti a ke zvýšení motivace dětí ke čtení. Zahraniční výzkumy ukazují, že pro mnohé děti je digitální čtení lákavější než čtení tištěných knih. Pomáhá také zvýšit zájem o čtení u dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí a u chlapců, kteří v mezinárodních testech čtenářské gramotnosti mívají horší výsledky než dívky. Ke čtení může děti přivést i poslech audioknih. Protože je toto téma v české odborné literatuře dosud spíše na okraji zájmu, je zde velký prostor pro výzkum. Tento text se opírá o dostupné zahraniční výzkumy a výsledky mezinárodního testování PISA a využívá také zjištění z výzkumu prováděného v rámci disertační práce na téma rozvíjení čtenářské gramotnosti časných čtenářů.

Klíčová slova: e-kniha, audiokniha, tištěná kniha, čtení, čtenářská gramotnost, motivace ke čtení

Abstract: This text deals with the topic of electronic books and audiobooks. Their expansion occurred together with the implementation of modern technology and the Internet. It describes their connection with the reading of classic printed books and with the development of children reading literacy. It shows that e-books and audiobooks can be used to develop reading literacy and to increase children reading motivation. International research shows that for many children, digital reading is more attractive than reading printed books. It also helps to increase the interest in reading among children from less advantaged backgrounds and among boys who

achieve lower results in international reading literacy tests than girls. Children can also be managed to read by listening audiobooks. As this topic is still on the fringes of interest in the Czech academic literature, there is a lot of space for research. This text is based on available foreign research and on the results of international PISA testing. Findings of dissertation project on the development of early readers reading literacy are also used.

Key words: e-book, audiobook, printed book, reading, reading literacy, motivation to read

Úvod

Cílem tohoto textu je upozornit na souvislost elektronických knih a audioknih s rozvíjením čtenářské gramotnosti a nastínit možné oblasti pro další výzkum. V české odborné literatuře tato témata téměř nejsou zpracovaná, zatímco v zahraniční – zejména anglicky psané – literatuře jsou dostupné závěry mnoha výzkumů. Z nich také čerpá tento text, který zároveň využívá dílčích zjištění z výzkumu prováděného v rámci disertační práce, jež se však těchto témat týká jen okrajově.

S rozvojem moderních technologií se objevují nové formy textu¹, které lze číst nejen v klasické tištěné podobě na papíře, ale také z počítačových monitorů a displejů na tabletech a chytrých telefonech. Další novou formou „čtení“

je poslech audioknih. Tento článek by měl být zamyšlením nad těmito dvěma fenomény a nad otázkami, které rozvoj digitálních textů a audioknih vyvolává, a zároveň být inspirací pro výzkumy na toto téma.

Knihy digitální čili elektronické

Tištěná kniha je dokonalý artefakt, není na ní co zlepšovat. E-kniha může být fajn, ale spíš v nouzi. (Jan Němec)²

Jedním z nejčastějších zdrojů digitálních neboli elektronických textů je internet. S velkým rozvojem chytrých telefonů a dalších elektronických zařízení se stává naléhavou otázkou, jak digitální texty ovlivňují čtení jako takové. Nastává

¹ Slovo text zde používáme v souladu s definicí OECD: *Slovem „texty“ označujeme všechny útvary, v nichž se používá jazyk v grafické podobě: ručně psané, tištěné nebo elektronické. Mezi texty nezařazujeme čisté zvukové formy jazyka, např. zvukové nahrávky, filmy nebo videa. Patří sem však grafické záznamy, jako třeba diagramy, obrázky, mapy, tabulky, grafy a komiksy, které obsahují psaný jazyk (např. popisky). Takovéto „vizuální texty“ mohou vystupovat buď samostatně, nebo mohou být součástí rozsáhlejšího psaného textu (OECD, 2019, s. 10).*

² Spisovatel Jan Němec v rozhovoru pro přílohu *Hospodářských novin*, magazín *Ego* (publikováno 9. 4. 2020). Dostupné z <https://ego.ihned.cz/c1-66747450-jan-nemec-jsem-celkem-univerzalni-vojak>.

konec čtenářské kultury a doba *digitální demence* (Spitzer, 2014)? Nebo je to příležitost, kdy *text dostává možnost vymánit se ze stránky coby svého materiálního vězení* (Trávníček, 2019, s. 37)? Nebo je digitální revoluce jen jedním z dalších historických milníků, jako byl vynález knihtisku nebo filmu či televize?

Zadáme-li do *Portálu elektronických zdrojů Univerzity Karlovy*³ klíčová slova týkající se elektronických knih, vidíme na první pohled rozdíl mezi množstvím zdrojů v anglickém a českém jazyce. Zadáme-li klíčové slovo *digital reading* a omezíme-li hledání na časový úsek let 2000–2020 a vyhledávání pouze na akademická periodika, získáme 20 980 záznamů. Zadáme-li stejný výraz v češtině, tj. *digitální čtení*, za stejný časový úsek ovšem bez omezení na akademická periodika, získáme 169 záznamů, z nichž většina nejsou texty týkající se čtení digitálních textů. (Zobrazí se např. *Výběr Instinktu Nejlepší čtení na dovolenou 2011* nebo *Nero 7. Kompletní průvodce vypalováním CD a DVD*, a to hned na první stránce z celkového počtu pěti stránek.). Najdeme zde ale také odkaz na článek Jiřího Trávníčka (2019) „*Čtečka může být dobrá, ale knížka je knížka*“ (*Čtení digitální a čtení tradiční*). Možnost zobrazit jen texty z akademických periodik se v případě vyhledávání v českém

jazyce vůbec nenabízí. Podobně je tomu při zadávání dalších podobných klíčových slov: *e-books readers* (2553 odkazů), *e-books print* (2095 odkazů), *e-books vs print books* (43 odkazů), *digital books vs printed books* (41 odkazů), *e-books and reading achievement* (58 odkazů). Při vyhledávání z akademických periodik se u českých ekvivalentů nezobrazují buď žádné výsledky, nebo jsou v řádu jednotek, např. *elektronická kniha* (1 odkaz), *e-kniha tištěná kniha* (2 odkazy), *čtenáři e-knih* (1 odkaz na disertační práci). Zadáme-li klíčové slovo *čtečka*, výsledkem je 1175 odkazů, z akademických periodik však pouze jeden. Zadáme-li jako klíčové slovo *e-kniha čtenářství* nebo *e-kniha vs tištěná kniha*, nezobrazí se ani jeden odkaz. U pojmu *e-kniha* je záznamů 130, ale většinou se jedná o informace, které tituly byly vydány jako e-kniha. Chceme-li vyhledávat záznamy pouze z akademických periodik, nenajdeme ani jediný.

Vyhledáváme-li tato klíčová slova v českých pedagogických časopisech, najdeme pouze texty týkající se digitálních technologií a nových médií ve výuce (*Pedagogická orientace* 27 článků, *E-Pedagogium* 5 článků, *Pedagogika* 2 monočísla na témata *Nové technologie a nové formy vzdělávání*⁴ a *Digitální technologie ve vzdělávání: současný stav, problémy a trendy*⁵). Časopis *Gramotnost a pregra-*

³ Záznamy byly vyhledávány pouze v *Portálu elektronických zdrojů Univerzity Karlovy* 28. 4. 2020. Dostupné z <https://ezdroje.cuni.cz/#ukaz>.

⁴ 4/2006 – Dostupné z <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?cat=10184&lang=cs>.

⁵ 3/2015 – Dostupné z <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?cat=20362&lang=cs>.

Tabulka 1. Výsledky vyhledávání v Portálu elektronických zdrojů Univerzity Karlovy za časové období mezi lety 2000 a 2020 (e-knihy)

Klíčové slovo	Omezení vyhledávání na akademická periodika	Počet nalezených odkazů
Digital reading	Ano	20980
Digitální čtení	Ne	169
E-books readers	Ano	2553
Čtenáři e-knih	Ne	1
E-books print	Ano	2095
E-kniha tištěná kniha	Ne	2
E-books vs print books	Ano	43
E-kniha vs tištěná kniha	Ne	0
Digital books vs printed books	Ano	41
E-books and reading achievement	Ano	58
E-kniha čtenářství	Ne	0
Elektronická kniha	Ne	1
Čtečka	Ne	1175
Čtečka	Ano	1
E-kniha	Ne	130

*motnost ve vzdělávání*⁶ věnuje jedno číslo tématu *Rozvoj přírodovědné, matematické a informační gramotnosti v podmínkách současného školství*. Tyto články však nejsou zaměřeny na čtení digitálních textů a na souvislosti moderních technologií a čtenářství. Výsledky vyhledávání jsou uvedeny v tabulce 1.

Z výsledků tohoto vyhledávání je patrné, že téma digitálního čtení a elektronických knih je dosud spíše na okraji

zájmu česky psané odborné literatury. Zahraniční literatura věnující se tomuto tématu je naopak velmi bohatá. V češtině je dostupný již zmíněný text Jiřího Trávníčka (2019), který se zabývá srovnáním digitálního a tradičního čtení. Vychází ze závěrů zahraničních studií, ale také z českých výzkumů, a to z průzkumu Národní knihovny ČR a Ústavu pro českou literaturu AV ČR a ze čtenářských životopisů z let 2009–2019. Snaží se popsat fenomén

⁶ 2/2018 - Dostupné z <https://pages.pedf.cuni.cz/gramotnost/2018-2-2/>

digitálního čtení a jeho místa v současné kultuře. Dochází k zajímavým zjištěním, např. že čtení papírových knih je stále vnímáno jako uživatelsky příjemnější než čtení digitálních textů, že čtení je operací nejen kognitivně-psychickou, ale také tělesnou, protože lidská mysl se aktivizuje výrazněji, pokud je stimulována i haptickými vjemy a jakousi potřebou dotyku. Čtenáři, kteří dávají přednost papírovým knihám, často uvádějí, že potřebují knihu držet v ruce a mít možnost listovat stránkami. Čtení považuje Trávníček za součást mediální kompetence, protože ke čtení digitálních textů jsou potřeba i jiné čtenářské dovednosti, např. se ve větší míře uplatňuje schopnost rychlého vyhledávání nebo nelineárního čtení (Trávníček, 2019).

Čtení textů v elektronické podobě vyžaduje od čtenářů používání specifických čtenářských strategií a čtenářská gramotnost musí zahrnovat i jiné aspekty než jen schopnost přečíst a pochopit text. Zareagovalo na to i mezinárodní testování čtenářské gramotnosti PISA, jež zahrnuje do svého koncepčního rámce čtení elektronických textů poprvé už v roce 2009. V roce 2015 došlo k přechodu z papírových testů na testy elektronické zadávané prostřednictvím počítače. To se odrazilo i na obsahu testů (OECD, 2019).

Aby se žáci a studenti mohli plně zapojit do propojené digitalizované

společnosti 21. století, musí být nejprve vybaveni základními dovednostmi pro čtenářskou a matematickou gramotnost. Čtenáři elektronických textů musejí mít základní povědomí o informačních technologiích, už jen proto, aby je dokázali ovládat a využívat. V souvislosti s tím si musejí osvojit nové dovednosti, potřebují vyhledávat texty, které potřebují nebo chtějí číst, a to pomocí vyhledávačů, odkazů, záložek a dalších navigačních nástrojů. Potřebují také porovnávat různé texty, aby si ověřili získané informace. (OECD, 2015, 2019).

Děti ve 21. století se tedy potřebují naučit číst texty v různých formách, nejen klasické texty tištěné na papír. Jednou z nových forem textu je *elektronická kniha* neboli *e-kniha* (jinak také *e-book* či *digitální kniha*), digitální ekvivalent tištěné knihy, který existuje ve formě počítačového souboru. Lze je číst na tabletech, počítačích, mobilních telefonech nebo na speciální čtečce. Jejich historie sahá do roku 1971, v roce 1998 se objevily zdarma v amerických knihovnách jako doplňková služba. Vznikly také první čtečky. Za bod zlomu při šíření e-knih je považován rok 2010, kdy internetový obchod Amazon.com oznámil, že za 2. čtvrtletí prodal více elektronických než klasických knih.⁷ V roce 2018 se v České republice prodalo elektronických knih více než milion kusů (*Zpráva o českém knižním trhu 2018/2019*, s. 17). K tomu je třeba počítat s tím, že

⁷ Viz Wikipedie, heslo *elektronická kniha* (https://cs.wikipedia.org/wiki/Elektronick%C3%A1_kniha).

řada čtenářů e-knih je získává z nelegálních zdrojů na internetu. Podle průzkumu z roku 2012 odpovědělo 34 % čtenářů e-knih, že e-knihu, která je zajímavá, by nejdříve hledali na úložišti nelegálních souborů (Lajka, 2012). Průzkum provedený o dva roky později tuto tendenci potvrzuje, když uvádí, že 47 % čtenářů upřednostňuje stažení knihy zdarma (Friedlaenderová, 2014). Pro srovnání uveďme, že audioknih se ve stejném roce prodalo o něco více než 530 tisíc. Ze statistiky bohužel nelze vyčíst, kolik se prodalo výtisků klasických papírových knih⁸.

Elektronické knihy jako poměrně nová forma zobrazení textu mohou mít pozitivní vliv na čtenářství dětí, pro mnoho z nich, zejména pro chlapce, jsou e-knihy často lákavější než klasické tištěné knihy. Podle výzkumu Pictonové a Clarkové (2015), kterého se zúčastnilo více než 800 žáků z 18 škol z Velké Británie, se díky elektronickým knihám snížil počet chlapců, kteří hodnotili čtení jako obtížné, a zároveň se dvojnásobil počet chlapců, kteří čtení považovali za příjemné. Ve čtenářské gramotnosti se na rozdíl od matematických a přírodovědných testů PISA objevuje ve výsledcích genderová nerovnost, kdy chlapci dosahují horších výsledků, a to jak v České republice, tak

v zemích OECD (Blažek et al., 2019). Proto je třeba právě u chlapců podporovat zájem o čtení všech typů textů a rozvíjet čtenářskou gramotnost všemi dostupnými prostředky. Jednou z možností je nabízet jim ke čtení také texty v digitální podobě.

Děti při čtení elektronických textů oceňují nejen možnost číst na obrazovce, což je pro ně příjemné samo o sobě, ale vyhovují jim i technické možnosti, které jim usnadňují samotný proces čtení. Mohou si zvětšovat text nebo měnit barvu pozadí na displeji, oceňují podsvícení obrazovky a zejména pohodlnost – není třeba nikam pro knihu chodit, stačí na obrazovce nebo na displeji přepnout na e-knihu třeba z vyhledávání na internetu nebo psaní zpráv (Picton & Clark 2015).

Většina dětí, které se zúčastnily tohoto výzkumu, čte častěji tištěné texty než texty elektronické. Řada z nich však využívá oba formáty textů, jsou to zejména studenti ve věku od 14 do 18 let, kteří vyhledávají nejen různé druhy textů (beletrie, časopisy, zprávy, písňové texty aj.), ale i různé formáty, pomocí nichž je mohou číst. Pictonová a Clarková (2015, 2019) také sledovaly čtení elektronických knih u dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí⁹. Ukázalo se, že tyto děti četly více textů v elektronickém formátu

⁸ Jediný dohledatelný údaj mluví o 57 milionech knih za 11 miliard korun za rok a je z roku 2011. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1246353-rocne-se-v-cesku-proda-57-milionu-knih>. Zpráva o českém knižním trhu 2018/2019 odhaduje objem českého knižního trhu (bez audioknih a e-knih) na 7,5 miliardy korun.

⁹ Hlediskem sociokulturního znevýhodnění pro účely této studie provedené ve Velké Británii byl nárok na školní oběd zdarma (*free schools meals - FSM*).

než na papíře. Díky podpoře ze strany učitelů, kteří jim nabízeli více textů ke čtení v elektronické formě, se zvýšila i jejich motivace ke čtení a zlepšily se jejich čtenářské dovednosti (Picton & Clark, 2015).

Učitelé z uvedeného výzkumu se domnívají, že technologie mají pozitivní vliv zejména na děti, které nechtějí číst (68,5 % učitelů) a na čtenáře chlapce (64,8 %). Na zdatnější čtenáře mají podle učitelů vliv méně (29,7 %). Vyplývá to z výzkumu prováděného v roce 2018 na 166 britských školách (Picton, 2019).

V českém kontextu se uvádí, že 30 % dotazovaných dává přednost papírovým knihám, 50 % sice také, ale zároveň se nebrání elektronickým knihám, pouze 9 % preferuje elektronické knihy. Tyto údaje se však týkají čtenářů starších 15 let (*Knihy vs. e-knihy*). Z výzkumu *České děti jako čtenáři* (Friedlaenderová, Landová, Prázová & Richter, 2018) vyplývá, že 96 % dětí ve věku 6–8 let nikdy nečetlo knihu v elektronické podobě. Ve věkové kategorii 9–14 let to bylo 82 %. Pouze 3 % dětí ve věku 9–14 let uvedla, že e-knihy čte pravidelně (údaje jsou z roku 2017).

Tento text vznikl jako část chystané disertační práce na téma *Rozvíjení počítačební čtenářské gramotnosti časných čtenářů*, přičemž za časné čtenáře jsou považovány děti, které se naučily číst ještě před zahájením školní docházky. V našem výzkumu jsme sledovali devět dětí z šesti tříd čtyř základních škol v Praze, a to po dobu celého školního roku 2018/2019, kdy tyto děti chodily do

1. třídy. Zajímali jsme se o různá témata související se čtenářstvím, mj. o to, co tyto děti rády čtou a co čtou jejich rodiče. Protože se ukazuje, že elektronické knihy mohou úzce ovlivňovat čtenářství dětí, ptali jsme se i na ně. Vzhledem k nízkému věku dětí jsme příliš neočekávali, že by měly velké zkušenosti s elektronickými knihami, proto nás také zajímalo, jaký vztah k nim mají jejich rodiče a učitelé. V rozhovorech jsme se tedy ptali na elektronické knihy nejdříve rodičů. Zajímalo nás, jestli se děti na počátku školní docházky už někdy setkaly s e-knihou a případně jestli ji používají. Zároveň jsme sledovali, jestli je čtou sami rodiče a také učitelé těchto dětí. Rodičům jsme pokládali několik otázek, které mohly vést k získání údajů o e-knihách, ať už přímo (otázka *Setkalo se vaše dítě někdy s e-knihou?*), nebo nepřímo (otázky *Jaké knížky má vaše dítě rádo? Jaké samo rádo čte? Používá tablet, počítač, mobilní telefon? Co čtete rádi vy dospělí v rodině?*). Učitelů jsme se přímo ptali, zda čtou kromě papírových knih také knihy elektronické.

Dětem, rodičům i učitelům byla v rámci výzkumu změněna jména. Pro přehlednost jméno dítěte začíná vždy na stejné písmeno jako jméno rodiče, přičemž jména dětí jsou zdrobnělá, učitelé mají jména podle rostlin, jejichž květ má stejnou barvu jako označení školy. Pro snazší orientaci čtenáře v textu uvádíme v tabulce 2 přehled respondentů:

Většina dětí z našeho výzkumu se nikdy s e-knihou nesetkala. Výjimkou

Tabulka 2. Přehled respondentů pro výzkum časného čtenářství

Jméno dítěte	Jméno rodiče	Jméno učitele	Škola a třída
Vojta	Veronika	Sedmikráska	Bílá 1.A
Adélka	Anna	Kopretina	Bílá 1.B
Maruška	Martina	Petrklíč	Žlutá 1. třída
Bětko	Bohuslav, Barbora	Pomněnka	Modrá 1.A
Liduška	Lada	Pomněnka	Modrá 1.A
Karlík	Klára	Mateřídouška	Fialová 1.A
Dianka	Dana	Fialka	Fialová 1.B
Jirka	Jana	Fialka	Fialová 1.B
Ninka	Nora	Fialka	Fialová 1.B

je Dianka a Liduška. Dianka dostala od babičky čtečku elektronických knih a setkala se tak i s e-knihou. Nezaula ji však, a tak ji odložila a dál si prohlíží a čte tištěné knihy. Její matka Dana v rozhovoru říká: *Když to dostala k těm Vánočům, tak byla celá nadšená, ale používala to tak dva dny a pak to odložila. Ale já si myslím, že asi taky kvůli tomu, že to nebylo úplně adekvátní jejímu věku. (...) Přijde mi, že až tak... já nevím... možná pro třetí třídu, čtvrtou...* Dana zde upozorňuje na důležitý aspekt věku. Děti předškolního věku mají větší zkušenost s tištěnými knihami a časopisy, s technologiemi (tablet, počítač, mobilní telefon) se seznamují postupně a ve větší míře až ve vyšším věku. Dá se předpokládat, že za několik let se Dianka možná ke čtečce od babičky

vrátí nebo si nějakou e-knihu přečte i na jiném zařízení (tablet, telefon).

Liduška má jako jediná skutečnou zkušenost s e-knihou, a to s příběhy a pohádkami v rámci anglického čtení, které si čte na tabletu. Kroužek angličtiny navštěvuje už od dvou let. Učí se metodou Helen Doron¹⁰, která je postavena na poslechu příběhů, básniček a písniček, a tak je poslouchá a čte téměř denně.

Některé matky vyprávějí o svém postoji k elektronické knize. Ten také bude ovlivňovat děti a jejich vlastní postoj. Zvažovaly, že ji budou používat, ale nakonec zůstaly u tištěných knih. Klára uvažovala o tom, že si čtečku koupí: *Já jsem třeba typ, že mně čtečka nevyhovuje, přestože jsem si ji chtěla koupit, abych na dovolenou netahala těch osm*

¹⁰ Jak probíhá výuka angličtiny Helen Doron? Dostupné z <https://www.helendoron.cz/nase-metoda/>.

knih, ale od momentu, co mám děti, tak už netahám knihy na dovolenou, ale mně to nevyhovuje, potřebuju ten papír.

Také Nora dává přednost klasickým papírovým knihám: *Jsem knižní typ, ty e-kničky, ono je to úžasný, protože to člověk netahá, ale já furt tahám. Tahám ty papíry. (...) Takže já jsem taková staromódní a líbí se mi to. Klára i Nora mluví o hmotnosti knih jako důležitém faktoru při zvažování pořízení čtečky. Ve čtečce by mohly mít stovky knih, přesto nadále „tahají“ těžké papírové knihy. Dává jim přednost i Jana: *Já mám radši papírový. A i elektronický čtečky knih, já sama bych ji nepoužívala. Já mám ráda, když tu knížku můžu držet.* Jana zde mluví o jakési nepostižitelné vlastnosti papírové knihy jako předmětu, který je příjemné držet v ruce. Není to jen nosič textu, je to věc důležitá sama o sobě, pravděpodobně zde hraje roli i její estetická stránka, provedení knihy, obálka atd.*

Podobně se vyjadřují respondenti ve výzkumu Clarkové a Pictonové (Clark & Picton, 2015, s. 15), když odpovídají na otázku, co je dobré na čtení papírových knih. Uvádějí např.

Papíru se můžeme dotknout.

Knihu můžete držet v ruce a listovat jí, vracet se v textu zpět.

Můžete si lépe představit příběh, když se ho dotýkáte.

Mám rád vůni knih.

Naopak jako nevýhody papírových knih proti elektronickým děti uváděly např.

Nudím se, když čtu papírové knihy.

Když čtu knihu, na kterou se nedokážu soustředit, někdy se mi slova překrývají nebo rozmazávají.

Na papíře je prostě moc slov na stránce a je to příliš dlouhé a člověka to mate.

U učitelů z našeho výzkumu si e-knihy také velkou oblibu nezískaly. Učitelé většinou mluví o tom, že potřebují cítit dotek papíru, obracet stránky. V tomto duchu se vyjadřuje Pomněnka, Petrklíč, Sedmikráska, Mateřídouška i Fialka, která říká: *Mně se líbí ta knížka jako knížka.* Čtečku vlastní pouze Kopretina, která ji ale nemá moc ráda, používá ji jenom na cesty, v rozhovoru říká: *Když se mi nechce tahat knížka.* Také ona má raději tištěné knihy. Opět zde zaznívá argument, že papírová kniha je nepraktická, protože je těžká.

Mateřídouška si některé texty raději vytiskne, aby je mohla číst na papíře, než aby je četla na displeji nebo obrazovce. Papírové knihy pro ni mají velký význam, zamýšlí se nad srovnáním s elektronickou knihou: *A já si prostě neumím představit, že bych měla z tý e-knihy nějaký požitek, já vím, že to je praktický, to všechno je mi jasný, ale fakt vzít si tu knížku do ruky a mít všechny ty vjemy, ona i každá jinak voní nebo tak. Nebo i ten papír je jinej, tak to prostě má pro mě velkej význam.*

Podle statistik jsou e-knihy na vzestupu, mezi účastníky našeho výzkumu ale přílišnou oblibu ve srovnání s tištěnými knihami nemají. Ukázalo se, že

klasické tištěné knihy jsou mezi našimi respondenty oblíbenější a výrazně častěji používané, což odpovídá výše uvedeným zjištěním v průzkumu u českých čtenářů (*Knihy vs. e-knihy*). Děti zatím téměř žádné zkušenosti s digitálními knihami nemají. Bylo by zajímavé sledovat děti delší dobu během jejich školní docházky a zaznamenat, jak budou postupně číst různé druhy textů nejen v papírové, ale i elektronické podobě a jaké místo bude v budoucnu mít v jejich čtenářství klasická papírová kniha.

Čtení elektronických textů souvisí s používáním moderních technologií i k jiným účelům. Aby mohly děti číst takové texty, ať už e-knihy nebo např. texty na internetu, musejí umět pracovat s mobilním telefonem, tabletem nebo počítačem. Proto nás zajímalo, jestli děti na počátku školní docházky mají k těmto zařízením přístup a případně jak je využívají.

Většina oslovených dětí na počátku školní docházky tato zařízení téměř nepoužívá. Maruška nepoužívá počítač, tablet ani mobilní telefon. Jen někdy, když je u svého otce, může si u něj hrát hry na mobilu. Doma je to výjimečné, např. v době nemoci si hrála na počítači nějaké hry na Děčku (dětský program a web České televize). *Mám to Děčko docela ráda. Nevím, tak se pekly perníčky třeba, jako o Vánocích, tak tohle jsem jim tam nechala, ale jinak ne. Nemají tablet, mobily nemají, já na telefonu nic nemám,* říká matka Martina. Vojta počítač nebo tablet používá výjimečně. Někdy může

u maminky Veroniky na mobilním telefonu hrát hru se skládáním slov z písmen, která ho velmi baví. Dříve hrával hry pro předškoláky. *Hraje rád také matematickou hru Matemág, ale tam jakoby naráží na vlastní limity, tak začíná bejt vzteklej,* říká Veronika. Adélka občas používá tablet a sleduje pohádky na YouTube, počítač však nepoužívá. Někdy si od starší sestry půjčuje telefon a hraje na něm hry. Karlík je jediný z těchto dětí, kdo moderní technologie používá ve větší míře. Nepoužívá počítač ani mobilní telefon, ale na iPadu hraje různé hry, zejména vzdělávací, typu otázky a odpovědi, výběr z možností apod. Jeho matka Klára zdůrazňuje, že Karlík nemá povolené žádné střílečky a zamýšlí se nad přístupem dětí k moderním technologiím: *Já z toho úplně radost nemám, na druhou stranu nemáme třeba puštěnou televizi. (...) On je z té generace, která nedokáže pochopit... když jsme byli u přátel, nějak jim tam blbla wifi,na, prošvihli jsme v televizi jeden pořad, tak on nedokázal pochopit, že už to nebude. Protože on si to už přesně může navolit, kdy chce, to je jedna z těch věcí, že ta generace už je úplně jinde. Všechno je hned, teď, tady.* Klára zde upozorňuje na to, že dnešní děti už považují moderní technologie za samozřejmou součást života a odmalička se s nimi setkávají. Záleží na rodičích, kdy a do jaké míry se je jejich děti naučí používat.

Další čtyři děti počítač, tablet ani mobilní telefon téměř nepoužívají. Nora, maminka Niny, k tomu říká: *Nemá ho. My jí tak jako... My jí držíme od toho.* Pouze

během cest se Ninka na tabletu dívá na pohádky nebo poslouchá audioknihy. Také Jirkova matka Jana nechce, aby její syn tyto technologie používal: *Tablet jsem ani cíleně nekupovala, na televizi nekoukáme. (...) Snažím se držet ho od toho co nejdál, že až pak k tomu přijde, tak už tomu nezabráním, ale teď ještě je to v mý moci, takže opravdu ne. Ani telefon, nic. Nic takového.*

Rodiče z našeho výzkumu se snaží, aby jejich děti v předškolním věku a na počátku školní docházky používaly moderní technologie co nejméně. Jsou si vědomi toho, že dříve nebo později se s nimi setkají a budou je využívat, zatím ale dávají přednost klasickým formám textu. V určité míře využívají také audioknihy, jimž je věnována následující kapitola.

Knihy pro uši aneb audioknihy

Čtení knihy nebo poslech audioknihy jsou dvě různé cesty, které vedou ke stejnému cíli. Obojí vytváří různé zážitky a vzpomínky, ale ani jedno není lepší nebo horší než druhé. (Lee, 2018)

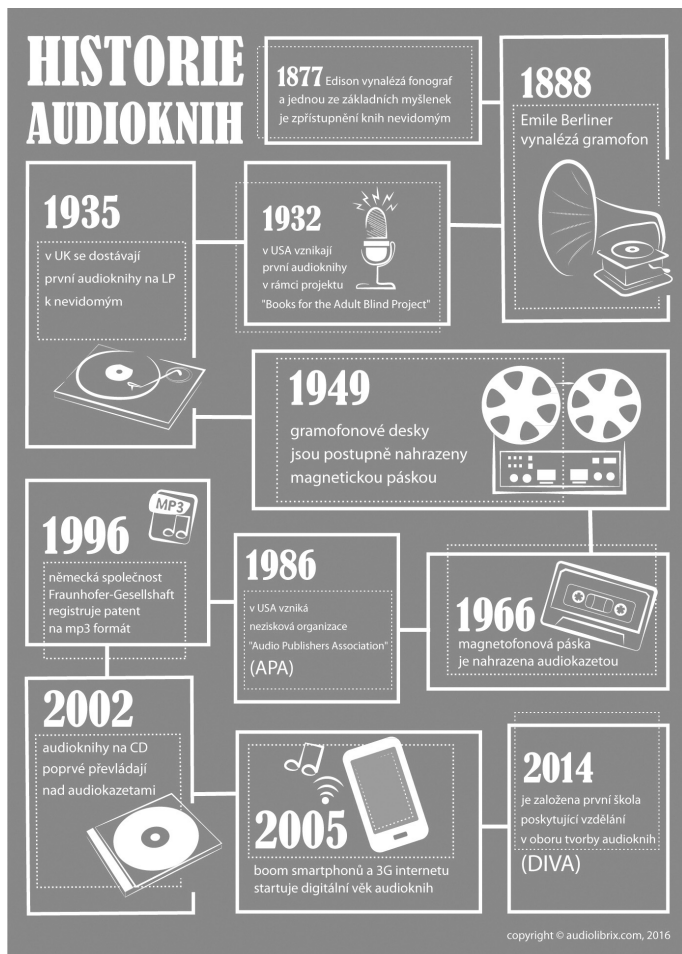
Další relativně novou formou recepce literárního textu je audiokniha, i když její historie sahá až do 19. století. Ilustruje ji obrázek 1. První audioknihu vytvo-

řil Thomas Alva Edison v roce 1877, kdy začal nahrávat příběhy na fonograf. Na počátku 30. let 20. století začaly vznikat audioknihy pro nevidomé veterány z 1. světové války. Nosičem nahrávek byly tehdy už gramofonové desky, později následovaly magnetické pásky, audiokazety a kompaktní disky. Pojem *audiokniha* se začal běžně používat až v roce 1994. Soubory typu mp3 umožnily nahrávat velké množství zvuku na jeden kompaktní disk a díky rozšíření internetu na počátku nového tisíciletí přišla možnost stahování nahrávek bez nutnosti nákupu fyzického nosiče. Rozšíření chytrých mobilních telefonů pak umožnilo masové stahování audioknih (Schultze, 2016a).

Hledáme-li texty, které se zabývají audioknihou a čtenářstvím, opět nenacházíme – podobně jako u elektronických knih – v podstatě žádné studie v češtině. Zadáme-li do *Portálu elektronických zdrojů Univerzity Karlovy*¹¹ klíčové slovo *audiokniha*, zobrazí se za období 2000–2020 celkem 707 záznamů, ale všechny odkazují na informaci o nově vydaných audioknihách apod., ani jeden odkaz není z akademického periodika. Při zadání slov *audioknihy* a *čtení* se zobrazí 36 záznamů stejného typu. Pedagogické časopisy se této problematice také nevěnují, při zadání klíčového slova *audiokniha* nezískáme ani jeden odkaz. Zadáváme-li klíčová slova

¹¹ Záznamy byly vyhledávány 30. 4. 2020. Dostupné z <https://ezdroje.cuni.cz/#ukaz>.

Obrázek 1. Stručná historie audioknih (Schultze, 2016a)

v angličtině, je naopak záznamů velké množství, a to i při omezení vyhledávání na akademická periodika. Při zadání *audiobooks and reading comprehension* získáme 37 záznamů z akademických

periodik včetně článku *Audiobooks and e-books. A Literature review* (Moyer, 2012), který shrnuje, co o tomto tématu bylo napsáno do roku 2010. Zadáme-li *audiobooks and reading*, získáme 369 zázna-

Tabulka 3. Výsledky vyhledávání v Portálu elektronických zdrojů Univerzity Karlovy za časové období let 2000–2020 (audioknihy)

Klíčové slovo	Omezení vyhledávání na akademická periodika	Počet nalezených odkazů
Audiokniha	Ne	707
Audiokniha	Ano	0
Audioknihy a čtení	Ne	36
Audioknihy a čtení	Ano	0
Audiobooks and reading	Ne	3004
Audiobooks and reading	Ano	369
Audiobooks and reading comprehension	Ne	97
Audiobooks and reading comprehension	Ano	37

mů, z nichž si lze vybrat texty k bližšímu studiu. V češtině poměrně přínosné texty o audioknihách přináší blog na internetové stránce *blog.audiolibrix.cz* s podtitulem *Audioknihy ihned, kdekoliv a kdykoliv*¹² (zejména Schultze 2016a, 2016b), i když to nejsou texty odborné, najdeme zde např. výsledky rozsáhlého výzkumu poslechu audioknih (*Velký audioknižní průzkum 2019*). Výsledky vyhledávání shrnuje tabulka 3.

V současné době jsou audioknihy velmi rozšířené a mezi posluchači oblíbené. Jejich potenciálním uživatelem – stejně jako uživatelem e-knih – je každý uživatel chytrého telefonu. Ve Velké Británii se v roce 2018 prodalo 14 milionů audioknih (Best, 2020), 18% z nich byly knihy pro děti. Jak bylo uvedeno výše, v České

republice se ve stejném roce prodalo o něco více než 530 tisíc kusů (*Zpráva o českém knižním trhu 2018/2019*). Podle průzkumu z roku 2019 (*Velký audioknižní průzkum 2019*, Audiolibrix) poslouchají audioknihy nejčastěji lidé ve věku 35–44 let (30%). Rozložení mezi posluchačkami a posluchači je téměř rovnoměrné (48 a 52%). Děti ve věku 0–18 let jsou zastoupeny pouze jedním procentem. Průzkum byl prováděn internetovým portálem *audiolibrix.com/cs* formou vyplňování dotazníku na internetu a věk respondentů – jichž bylo přes tři tisíce – odpovídá údají *demografické rozložení posluchačů podle věku*. Naopak průzkum *České děti jako čtenáři* (Friedlaenderová, Landová, Prázová & Richter, 2018) byl zaměřen na děti a mládež, proto vychází věková

¹² Dostupné z <https://blog.audiolibrix.cz/>.

skupina 6–19 let jako početnější. V tomto průzkumu bylo dotazováno dva tisíce respondentů. Pravidelně nebo občas poslouchá audioknihy 25 % dětí ve věku 6–8 let, ale jen 12 % dětí ve věku 9–14 let a 11 % ve věkové kategorii 15–19 let.

Můžeme si položit otázku, zda lze poslech audioknihy považovat za čtení. Chceme-li říct, co je čtení, setkáme se s mnoha definicemi. Čtení je definováno např. jako *vnímání psaného textu tak, abychom porozuměli jeho obsahu* nebo jako *komunikační akt, v němž je informace vysílajícím předávána příjemci* (*Definition of reading*¹³), případně jako *dešifrování psaného textu nebo jako čtení nahlas* (*Mezinárodní šetření PISA 2018. Konceptní rámec hodnocení čtenářské gramotnosti*, 2019).

Většina definic pracuje s pojmem *psaný text*, ale zároveň se shodují na důležitosti *porozumění textu*¹⁴. Podle některých studií si studenti vybavují lépe informace, které četli, než ty, které slyšeli (Best, 2020, s. 6, cituje Daniela a Woodyho, 2010¹⁵). Ale již v roce 1977 byl proveden výzkum porovnávající

porozumění čtenému a slyšenému textu (Kintsch & Kozminsky, 1977). Studenti, kteří poslouchali krátké příběhy¹⁶, je byli schopni shrnout se stejnou přesností jako ti, kteří stejný příběh četli.

Mnohé čtenářské dovednosti se uplatňují stejně při čtení i poslechu, jediný rozdíl je v tom, že porozumění psanému slovu skrze zrak je nahrazeno porozuměním slyšenému slovu skrze sluch (Larson, 2015 cituje Wolfsona, 2008¹⁷). Jak uvádí Schultze (2006b), *každá kniha je vlastně dialogem mezi autorem a čtenářem. (...) Tenhle dialog probíhá v případě audioknih stejně – navíc se ke kompletnímu hodnocení přidává nová složka – přednes*. U obou jde ale především o porozumění textu. Při poslechu může být dokonce snazší si představit podněty z knihy. Koničková (2012) uvádí: *Četba vychází z obrazů, které si na jejím základě generujeme v mysli. Při čtení je většina mozkových buněk obstarávajících vizualizaci zaměstnána dekodováním textu a pro vytváření obrazů na základě jeho obsahu jich tak zbývá méně. (...) A v tomto tkví rozhodující moment ve prospěch au-*

¹³ *Perceiving a written text in order to understand its contents / Reading is an act of communication in which information is transferred from a transmitter to a receiver; Definition of reading*. UK Essays, Dostupné z <https://www.ukessays.com/essays/languages/definition-of-reading.php>.

¹⁴ Slovo „porozumět“ odkazuje na široce uznávaný koncept „čtení s porozuměním“, který předpokládá, že veškeré čtení vyžaduje určitou míru propojování informací z textu se znalostními strukturami čtenáře. Už začínající čtenář při dekodování textu využívá své symbolické znalosti a musí znát význam slov, aby textu porozuměl (OECD, 2019).

¹⁵ Daniel, B. D. & Woody, W. D. (2010). They hear, but do not listen: Retention for Podcasted Material in a Classroom Context. *Teaching of Psychology* 37(3). 199–203.

¹⁶ Tři literární texty v rozsahu přibližně dva tisíce slov.

¹⁷ Wolfson, G. (2008). Using audiobooks to meet the needs of adolescent readers. *American Secondary Education*, 36(2), 105–114.

dioknih - při poslechu obrazy přicházejí téměř nečekaně samy. V tomto ohledu mají tedy audioknihy výhodu oproti knihám tištěným. Koničková (2012) uvádí jejich další pozitiva: učení kritickému poslechu, zvýraznění humoru v knihách, kde nemusí být při nesoustředěném čtení patrný (s přispěním hlasové intonace vypravěče), dramatizace poslechu prostřednictvím hudebního doprovodu, požitek z poslechu příběhů vyprávěných talentovanými vypravěči, věrná interpretace dialektů rodilými mluvčími, bonusové materiály (např. rozhovory s herci nebo autorem knihy) aj.

U všech druhů knih je důležité jejich sdělení, a to je přítomné v textové i zvukové podobě, v tištěné i digitální formě, každý si může vybrat, co mu vyhovuje. Poslouchat audioknihy může čtenář také tehdy, když chce slyšet knihu namluvenou svým oblíbeným hercem; je to tedy jakýsi druh představení jako např. divadlo nebo rozhlasová hra, díky technickým možnostem lze „přepínat“ mezi papírovou a elektronickou knihou a audioknihou.

Obvykle se předpokládá, že poslech je snazší než čtení, a že co je těžší, to je lepší. (Irwin, 2009, s. 360). Pokud připustíme, že je poslech opravdu snazší než čtení, umožňuje to čtenáři snáze rozumět a ocenit, co poslouchá. U některých literárních děl, zejména u poezie, je do-

konce lepší vnímat je sluchem a moci tak ocenit jejich zvukovou stránku a bohatství jazyka. Je-li záznam na audioknize namluven profesionálním hercem, může být poslech ještě bohatším zážitkem než čtení samotného textu. A nakonec může posluchače proměnit v čtenáře, pokud si bude chtít knihu ještě přečíst sám, případně může poslech a čtení jedné knihy střídat. Larsonová (2015) uvádí, že podle výzkumů děti v 6. ročníku základní školy vydrží číst déle, pokud čtou text v digitální podobě, a nejdéle vydrží, pokud mohou souběžně s psaným textem poslouchat i jeho zvukovou podobu.

Poslech může být snazší než čtení tištěného textu, ale nejedná se o pasivní činnost. Poslech je také aktivní činnost, při níž posluchač stejně jako čtenář vytváří svou vlastní interpretaci slyšeného. Nevýhodou audioknihy oproti tištěné knize může být skutečnost, že posluchači nějakou interpretaci už svou formou nabízí. Pokud čteme tištěný text, sami si tvoříme představu o čteném ve své mysli, ale při poslechu je nám částečně nabízena tím, kdo knihu čte nahlas, případně hudebním doprovodem apod. Podobně je tomu u filmového zpracování literárních děl. Pokud nějaký příběh nejprve vidíme jako film a teprve potom čteme v knize, máme už představu o hrdinech i prostředí danou filmovým zpracováním.¹⁸ U audioknih je nám in-

¹⁸ Filmové zpracování je ale tištěnému textu vzdálenější, nemá k němu stejný vztah jako audiokniha. Lze poslouchat audioknihu a pak přejít na čtení stejného textu v tištěné knize, zatímco u filmu toto možné není. (Irwin, 2009, s. 364).

tepretace nabízena např. prostřednictvím intonace a zdůrazňování slov, podobně jako je tomu v případě, že posloucháme hudbu, kde zvukové provedení je interpretací notového záznamu. Irwin (2009) to přirovnává k situaci, kdy čteme knihu v originále nebo v překladu – text je a není stejný.

Už Platon se obával, jaký vliv bude mít inovace jeho doby – psaný text a jeho čtení – na intelekt. Obával se, že intelektuální kapacita a schopnost porozumění se sníží, když lidé nebudou literaturu poslouchat a učit se ji zpaměti. Nyní se objevuje obava, že tomu bude naopak – že něco ztratíme, když přestaneme číst a budeme literární díla poslouchat. Stále je tu přítomný předpoklad, že když se vzdáme starého způsobu, jak něco dělat, o něco přijdeme. Mnoho spisovatelů například odmítalo přestat psát rukou a začít používat psací stroj nebo počítač v dobré víře, že něco zásadního by bylo ztraceno (Irwin, 2009). V případě audioknih však nejde o náhradu tištěných knih, ale jejich doplnění.

Audioknihy mohou některé posluchače přivést ke čtení tištěného textu. Mohou pomoci dětem, které mají se čtením potíže, ale nejen jim. Všichni posluchači audioknih získávají poslechem správný vzor čtení a stejně jako čtením rozvíjejí fantazii a schopnost vyjadřování, rozšiřují si slovní zásobu. Poslech je také dobrý pro ty, kteří chtějí zároveň dělat

něco jiného, např. poslouchají audioknihy, když si jdou zaběhat nebo když uklízejí, příp. na cestách (Irwin, 2009). Děti poslouchají audioknihy při hraní nebo kreslení. Poslech je běžně využíván při výuce cizích jazyků, je ale možné použít ho i při výuce jazyka mateřského pro rozvoj čtenářských dovedností (Best, 2020). Pro děti mají audioknihy jednu velkou výhodu – mohou je poslouchat ještě dřív, než se naučí číst natolik, aby si celou knihu dokázaly přečíst samy. Kromě toho mohou audioknihy zlepšit jejich čtenářské dovednosti, také jim umožňují skrýt před ostatními, co čtou, což může být pro některé děti příjemné. Děti mohou poslouchat náročnější knihy, než jaké by si zvládly přečíst, a v neposlední řadě jsou audioknihy také zdrojem zábavy (*Why Audiobooks are Great for Kids*).

Audioknihy nelze považovat za náhradu společného čtení dětí a rodičů nebo prarodičů (Kratochvílová, 2010). Nabízejí se jako vhodný doplňkový zdroj k psaným textům. Audioknihy může pro své dítě namluvit také rodič, např. když s ním nemůže po nějakou dobu být, je pracovně někde daleko nebo žije každý jinde. Ve Velké Británii existuje např. aplikace pro rodiče, kteří slouží v armádě. Mohou svým dětem namlouvat pohádky, které si pak děti pouští před spaním¹⁹. Jak jsme zjistili během našeho výzkumu, někteří rodiče nahrávají svým

¹⁹ Little Troopsters Treasure. Dostupné z <https://soldierscharity.org/launch-new-bedtime-story-app>

dětem pohádky nebo písničky, aby si je děti mohly pouštět např. při cestě do školy. Během distančního vzdělávání v karanténě za pandemie koronavirového onemocnění COVID-19 na jaře 2020 se do nahrávek pustili i někteří učitelé, např. paní učitelka Sedmikráska z Bílé školy namluvila pro své žáky (v té době 2. ročník) po jednotlivých kapitolách knížku *Fi a Flo. Vědecký a fantastický příběh o skloňování podstatných jmen*.²⁰

V době uzavření divadel z důvodu karantény přišlo také např. Divadlo Drak z Hradce Králové s projektem *Dračení na doma*, v rámci něhož připravilo video četbu na pokračování z knihy Petry Soukupové *Kdo zabil Snížka?* Dvacet pět zaměstnanců divadla namluvilo dvacet pět kapitol z této knížky a zveřejnili je na internetu²¹. Tento projekt je podobný pořadu České televize *Čtení do ouška*²², který je také založen na předčítání knih pro děti.

Na poslech audioknih jsme se ptali i v rámci našeho výzkumu. Rodičů jsme se ptali, zda dítě samo nebo se sourozenci nebo s dospělými poslouchá audioknihy nebo jiné nahrávky. Většina dětí je poslouchá a má je v oblíbení. Maruška a Nin-

ka často poslouchají audioknihy hlavně při kreslení. Řada rodin je poslouchá při cestě autem. Jedná se o rodiny Bětky, Jirky, Lidušky, Ninky a Adélky. Adélka poslouchá nahrávky v českém i slovenském jazyce, protože oba její rodiče pocházejí ze Slovenska a rodina doma mluví oběma jazyky. Liduška poslouchá pohádky a písničky v angličtině a francouzštině v rámci výuky těchto cizích jazyků. Liduška má k dispozici také nahrávky, které pro své děti namlouvá na mobilní telefon jejich matka Lada, a to v češtině i angličtině. Lidušku a jejího bratra rodiče vozí do školy autem a děti poslouchají cestou nahrávky pravidelně. Liduška poslouchá audioknihy někdy i před spaním, stejně jako Vojta a Jirka. Vojta rád poslouchá *Pišlíky*, *Maxipsa Fíka*, *Hurvínka*, pohádky Miloše Macourka aj. Jirka poslouchá nejraději detektivky. Karlík je jediný z dětí, kdo nahrávky téměř neposlouchá. Jak bylo uvedeno výše, je zároveň Karlík jediný z těchto dětí, kdo častěji používá iPad. Ostatní děti tablet, telefon ani počítač téměř nepoužívají, naopak většina z nich aspoň někdy poslouchá audioknihy. Rodiče o poslechu audioknih mluvili jen v souvislosti se

military-families-supported-10k-grant-abf-soldiers-charity/; <http://www.littletroopers.net/Treasures/>.

²⁰ Pro děti namluvila pouze příběh z první části knihy, ne výkladovou část o skloňování podstatných jmen. Viz Zemanová, L. (2018). *Fi a Flo. Vědecký a fantastický příběh o skloňování podstatných jmen*. Praha: Portál.

²¹ YouTube kanál Divadla Drak. Dostupné z <https://www.youtube.com/channel/UCV5FpIn5UdoOwcuqOotF9JQ>.

²² *Čtení do ouška. Pohádky pro sladké sny*. Děčko, Česká televize. Dostupné z <https://decko.ceskatelevize.cz/cteni-do-ouska>.

čtenářstvím svých dětí. Když mluvili o tom, co sami čtou, nikdy se o poslechu audioknih nezmínili.

Nevýhodou audioknih může být nemožnost psát si poznámky na okraj textu, což někteří čtenáři klasických knih dělají. Je ale možné, že v budoucnu budou audioknihy interaktivní a bude možné si nahrávat „poznámky“. Možná se čtenáři dočkají i multimediálních knih, které budou obsahovat jak tištěný text, tak jeho zvukovou verzi a případně další materiály (Irwin, 2009; Larson, 2015). Taková audiokniha s multimediálním obsahem (vedle zvukového záznamu zahrnující také text a ilustrace) by byla *digitální multimediální audioknihou*, tj. *m-audioknihou* (Egidi & Furini, 2006). Možná se dočkáme i propojení digitálního textu a zvukové nahrávky. Takové multimediální knize se blíží např. román Jana Němce *Možnosti milostného románu*, jenž vyšel jako klasická tištěná kniha (2019) a také jako e-kniha (2020) a audiokniha (2020). Autor navíc sestavil *playlist s hudbou, která v této knize hraje* (Němec, 2019, s. 416) a kterou si zájemci mohou poslechnout na YouTube²³ nebo na Spotify²⁴ přímo k četbě. Také tento článek, pokud ho čtenář čte v elektronické podobě, umožňuje díky odkazům snadné doplnění o další informace podle vlastního zájmu.

Závěr

Cílem tohoto textu bylo upozornit na elektronické knihy a audioknihy jako na dvě témata související se čtenářskou gramotností. Zatímco v anglicky psané literatuře je dostupná řada textů věnovaných těmto tématům, v češtině zatím ani jedno z nich v této souvislosti podrobně zpracováno nebylo. Přitom se podle výsledků zahraničních výzkumů ukazuje, že digitální texty jsou pro děti a mládež čím dál častějšími zdroji informací a využívají je také při četbě krásné literatury. Oceňují zejména dostupnost textů na digitálním zařízení a často také technické možnosti usnadňující proces čtení. Tito čtenáři jsou zvyklí používat chytrý telefon nebo tablet k mnoha různým činnostem (vyhledávání na internetu, psaní a čtení zpráv, sledování sociálních sítí, poslech hudby aj.), a tak je pro ně přirozené, že ho využívají také ke čtení. Řada výzkumů dokládá, že čtení literárních textů na digitálních zařízeních může dětem v mnoha ohledech pomáhat a jednak zvyšovat jejich zájem o čtení, jednak zlepšovat jejich čtenářské dovednosti. Podobně je tomu s audioknihami, které jsou zatím oblíbenější u dospělých čtenářů, ale řada rodičů je dětem pouští např. při delších cestách autem nebo před spaním. Nabízí

²³ *Možnosti milostného románu. Soundtrack k románu.* Dostupné z <https://www.youtube.com/playlist?list=PL3elmK7vXeCkoG2n4Xs1087AxxgLTvNLv->.

²⁴ *Možnosti milostného románu. Soundtrack k románu.* Dostupné z <https://open.spotify.com/playlist/5QZ0NIU69956f3nyxaUu9H>.

se tedy možnost více využívat e-knihy a audioknihy přímo při výuce. Někteří učitelé to vyzkoušeli při distanční výuce na jaře 2020, kdy byly po určitou dobu uzavřené knihovny a děti tak literární texty získávaly často z internetu (např. e-knihy dostupné na internetových stránkách Městské knihovny v Praze²⁵ nebo audioknihy Českého rozhlasu²⁶). Pro rozvoj čtenářské gramotnosti dětí by bylo přínosné tyto zkušenosti využívat i nadále jako doplnění tradičních tištěných knih.

V každém případě lze očekávat, že e-knihy i další typy digitálních textů a audioknihy čeká velký rozvoj a že je třeba zabývat se jejich vlivem na čtenářství a čtenářskou gramotnost. Výzkumy potvrzují, že by mohly zaujmout děti, které z různých důvodů nechtějí číst klasické papírové knihy nebo s tím mají obtíže, a pomoci tak s rozvojem jejich čtenářské gramotnosti a přispět ke zvýšení motivace ke čtení.

Bibliografie

- Best, E. (2020). *Audiobooks and literacy. A rapid review of the literature*. London: National Literacy Trust. Dostupné z <https://literacytrust.org.uk/research-services/research-reports/audiobooks-and-literacy-rapid-review-literature/>
- Blažek, R. et al. (2019). *Mezinárodní šetření PISA 2018. Národní zpráva*. Praha: Česká školní inspekce.
- Definition of reading*. UK Essays, Dostupné z <https://www.ukessays.com/essays/languages/definition-of-reading.php>
- Egidi, L., & Furini, M. (2006). From digital audiobook to secure digital multimedia-book. *ACM Computers in entertainment*, 4(3). ACM Computer Press. ISSN: 1544-3574. Dostupné z <http://cdm.unimo.it/home/dsscq/furini.marco/2006-ACM%20CIE.pdf>
- Friedlaenderová, H. (2014). *Češi se knih jen tak nezavají, ale mají u nich šanci i ty elektronické?* [online prezentace] Nielsen Admosphere. Dostupné z <https://www.slideshare.net/MEDIARESEARCH/ei-se-knih-jen-tak-nezbavi>
- Friedlaenderová, H., Landová, H., Prázová, I., & Richter, V. (2018). *České děti a mládež jako čtenáři 2017*. Brno: Host, Národní knihovna České republiky.
- Irwin, W. (2009). Reading audiobooks. *Philosophy and Literature*. 33(2). 358–368.

²⁵ *Katalog e-knih*. Dostupné z <https://www.mlp.cz/cz/katalog-on-line/eknihy/>.

²⁶ Dostupné z <https://temata.rozhlas.cz/ctenarskydenik/>; <https://temata.rozhlas.cz/hry-a-cetba/>; <https://www.radioteka.cz/>.

- Kintsch, W., & Kozminsky, E. (1977). Summarizing stories after reading and listening. *Journal of Educational Psychology*, 69(5), 491–499. DOI:org/10.1037/0022-0663.69.5.491
- Koničková, L. (2012). Audioknihy – jejich skutečné přínosy a interaktivní budoucnost. *Čtenář. Měsíčník pro knihovny*. Červenec/srpen 2012.
- Knihy vs. e-knihy*. Dostupné z <https://www.eknihovna.cz/knihy-vs-eknihy/>
- Kratochvílová, S. (2010). *Audioknihy a jejich význam*. Čtenářská gramotnost. Dostupné z <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/audioknihy>
- Lajka, J. (2012). *E-knihy a e-čtení v Čechách* [online prezentace]. STEM/MARK. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/stemmark/eknihy-a-eten-v-echch>
- Larson, L. C. (2015). E-books and audiobooks. Extending the digital reading experience. *The Reading teacher*. 69(2), 169–177. DOI: 10.1002/trtr.1371.
- Lee, D. (2018). *Audiobooks vs reading: The rules are, there are no rules*. Book Riot. Dostupné z <https://bookriot.com/2018/07/10/audiobooks-vs-reading>
- Moyer, J. E. (2012). Audiobooks and e-books. A Literature review. *Reference & User Services Quarterly*, 51(4), 340–354.
- Němec, J. (2019). *Možnosti milostného románu*. Brno: Host.
- Němec, J. (2020). *Možnosti milostného románu*. Audiokniha. Praha: Radioservis.
- OECD (2015). *Students, Computers and Learning: Making the Connection*, PISA, OECD Publishing. Dostupné z DOI: org/10.1787/9789264239555-en
- OECD (2019). *Mezinárodní šetření PISA 2018. Koncepční rámec hodnocení čtenářské gramotnosti*. Praha: Česká školní inspekce.
- Picton, I. (2019). *Teachers' use of technology to support literacy in 2018*. London: National Literacy Trust. Dostupné z https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/Teachers_Use_of_Technology_report.pdf
- Picton, I., & Clark, Ch. (2019). *Children, young people and digital reading*. London: National Literacy Trust. Dostupné z https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/Reading_digitally_-_April_2019.pdf
- Picton, I., & Clark, Ch. (2019). *Teachers' use of technology to support literacy in 2018*. London: National Literacy Trust. Dostupné z https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/Teachers_Use_of_Technology_report.pdf
- Picton, I., & Clark, Ch. (2015). *The Impact of ebooks on the reading motivation and reading skills of children and young people: A study of schools using RM Books*. London: National Literacy Trust. Dostupné z https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/2015_12_09_free_research_-_impact_of_ebooks_2015_8uTEZVb.pdf
- Schultze, P. (2016a). *Krátká historie audioknih*. Audiolibrix. Blog. 5. březen 2016. Dostupné z <https://blog.audiolibrix.cz/tema/kratka-historie-audioknih/>

- Schultze, P. (2016b). *Je poslouchání čtení?* Audiolibrix. Blog. 11. srpen 2016. Dostupné z <https://blog.audiolibrix.cz/tema/poslouchani-je-cteni/>
- Spitzer, M. (2014). *Digitální demence. Jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum.* Brno: Host.
- Trávníček, J. (2019). „Čtečka může být dobrá, ale knížka je knížka“. (Čtení digitální a čtení tradiční). *Knihovna, (30)*, 36–47.
- Velký audioknižní průzkum 2019*, Audiolibrix. Dostupné z <https://d2emjept89nv7b.cloudfront.net/assets/VAP/VAP-2019/audioknizni-pruzkum-2019-infografika.pdf>
- Why audiobooks are great for kids.* Scholastic Parent. Dostupné z <https://www.scholastic.com/parents/books-and-reading/reading-resources/developing-reading-skills/why-audiobooks-are-great-kids.html>
- Zpráva o českém knižním trhu 2018/2019.* Dostupné z https://www.sckn.cz/file/wysiwyg/files/Zprava_o_ceskem_kniznim_trhu_2018_19.pdf

Mgr. et Mgr. Bc. Lenka Zemanová

Pedagogická fakulta, Katedra preprimární a primární pedagogiky
Univerzita Karlova
lenka.zemanova@pedf.cuni.cz